

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

บ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

STRATEGY TO DEVELOP PARTICIPATION IN MANAGEMENT OF THE NA-THAT
COMMUNITY FOREST, UTHOMPHONE DISTRICT, SAVANNAKHET PROVINCE,

LAO PEOPLE DEMOCRATIC REPUBLIC

8

บุญยอด นามเสนา*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนมพร จินดาสมุทร**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ กำจัดภัย**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) ศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ 3) สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ กลุ่มเป้าหมาย 49 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ประเภท ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสอบถาม ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ พบว่า 1) การถูกบุกรุกพื้นที่ป่า มีการลักลอบตัดไม้ ไฟไหม้ป่า มีการเข้าไปถากถางทำนา ทำสวน และพื้นที่ป่ามีสภาพเสื่อมโทรมเป็นที่ตั้งโรงงานแปรรูปไม้เพื่อการค้า 2) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุลักลอบตัดไม้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมบ้านเรือนและขายให้กับนายทุน 3) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกเป็นสวนยางพารา ปลูกไม้ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง และข้าวโพด เป็นต้น 4) การลักลอบล่าสัตว์ป่าด้วยวิธีการเผาป่า 5) ขาดการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและขาดการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอในการดำเนินงาน

2. ความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ พบว่า 1) ประชาชนบ้านนาธาตุต้องการเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเป็นหลักเพราะเป็นผู้ที่อยู่ติดกับป่ารู้ถึงสภาพพื้นที่ป่าดีกว่าคนข้างนอก และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่า และความต้องการให้ภาครัฐเข้าจัดการในเรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการหน่วยงานรักษาป่า การเผยแพร่ปลูกจิตสำนึกของประชาชนที่เกี่ยวกับ กฎ ระเบียบ กำหนดขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เขตหวงห้าม เขตคุ้มครองนำใช้และติดแผ่นป้าย 2) ประชาชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดตั้งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ การออกกฎ ระเบียบการคุ้มครอง กฎหมายกำหนดลาดตระเวน การวางกฎระเบียบรักษาบูรณาการป่าและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าร่วมกับภาครัฐ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ คือโครงการอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนซึ่งมีรายละเอียดของโครงการ ประกอบด้วย โครงการ หลักการและเหตุผล เป้าหมาย ตัวชี้วัด งบประมาณ และผลที่ได้รับ

4. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 81.63 ของคะแนนเต็ม)

ABSTRACT

The purposes of this study were 1) to investigate the current state and problem of the community forest, Na That village, Uthomphone district, Savannakhet province, Lao People Democratic Republic, 2) to examine the need of people to participate in management of the community forest, Na That village, and 3) to create a strategy to develop participation in management of the community forest, Na That village. The instruments used included 2 types – an in-depth interview and a rating scale questionnaire. Statistics used to analyze data were percentage, mean, and standard deviation.

The results of study showed as follows:

1. The current states and problems of the community forest, Na That village were: 1) invasion of the forest areas, felling a tree in secret, the forest being on fire, entering the forest to clear it for growing rice and having a garden, the forest areas being run-down, and building a sawmill for cutting up trees for sale; 2) people in the Na That village community cut a tree in secret for building or repairing a house or for selling to the financial backer, 3) people in the Na That village community cleared land of the forest area for plantation of rubber, eucalyptus, cassava, corn, etc., 4) hunting wild animals in secret by burning the forest; 5) lack of implementing strategies continuously, lack of systematic planning and lack of an enough budget to support the management.

2. People's needs to participate in management of the community forest, Na That village were found as follows: 1) People of Na That village wanted to be main care-takers of the forest since they lived close to it and knew the state of forest areas better than the outsiders. They got benefit from the forest and needed the government sector to appoint committee for the forest care-taking work unit, to disseminate the rules and regulations about the forest and cultivate awareness of them among the people in the Na That village community, and to fix the boundary of the areas clearly of which zone is prohibited and which one is protected with a sign board. 2) The people wanted to come to participate in taking care of forest by establishing a work unit to be responsible for the rules and regulations of forest protection and come to lay down a rule for protection of forest and for reforestation in cooperation with the government sector.

3. The strategy to develop participation in management of the community forest, Na That village was a project on training for enhancing knowledge about participation in management of the community forest. Its detail comprised the project, rationale, target, indicators, budget and the gained benefit.

4. Knowledge and understanding of people participation in management of the community forest, Na That village as a whole was at the high level (81.63% of the full score).

ภูมิหลัง

ทรัพยากรป่าไม้เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่งที่มีชีวิต เป็นแหล่งก่อกำเนิดชีวิตของพืชและสัตว์หลากหลายนานาชนิด อีกทั้งเป็นที่พึ่งพิงและให้ประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติมาแต่โบราณกาล ทางตรงคือ ปัจจัยสี่ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ส่วนทางอ้อมคือ ป่าไม้ช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศ กำบังลมพายุ ป้องกันบรรเทาอุทกภัย ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน เป็นเสมือนเขื่อนธรรมชาติที่ป้องกันการตื้นเขินของแม่น้ำลำคลอง เป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เป็นโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัยและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์ นอกจากนี้ ในผืนป่ายังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิดซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อีกด้วย การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติต่อสัตว์ป่านานาชนิด และต่อระบบนิเวศอันเป็นประโยชน์ทางอ้อม ในปัจจุบันและอนาคต ป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วตามประชากรที่เพิ่มขึ้น ผนวกกับแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีที่มุ่งทางการค้าขาย โดยใช้ป่าเป็นเครื่องมือพาณิชย์ ด้วยการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ตัดไม้ทำลายป่า สภาพเสื่อมโทรมเกิดจากการใช้ประโยชน์เกินกำลังผลิตของป่า ป่าไม้มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ การเช่นนี้ก่อให้เกิดภาวะแห้งแล้งเนื่องจากต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ผนไม่ตกตามฤดูกาล เมื่อยามน้ำหลากจึงเกิดน้ำท่วมฉับพลันและมีการพังทลายของดินอย่างรุนแรง จนเป็นปัญหาต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ต้องพึ่งพิงป่าเป็นสำคัญ (กรมป่าไม้, 2549 : 15)

ป่าไม้นับว่าเป็นแหล่งรายได้ที่มีความสำคัญของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสำคัญทางเศรษฐกิจ รัฐมองว่าป่าเป็นของรัฐและมีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในรูปการให้สัมปทานแก่ผู้ประกอบการที่มีฐานะ ผลที่ตามมาคือทรัพยากรป่าไม้กลายเป็นทรัพยากรที่รัฐผูกขาดให้เป็นประโยชน์แก่กลุ่มผู้ประกอบการค้าไม้ในเชิงพาณิชย์ซึ่งเป็นคนส่วนน้อย แต่ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้อาศัยในชุมชนใกล้ป่า กลายเป็นผู้ใช้ป่าอย่างผิดกฎหมาย ความขัดแย้งของประชาชนผู้อาศัยในชุมชนใกล้ป่าแต่ไม่มีโอกาสใช้ป่าอย่างถูกต้องตามกฎหมายเหมือนกับนายทุนค้าไม้และเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นคนภายนอกเกิดขึ้นตลอดเวลา ความรักความหวงแหนในป่าแม้ว่าจะมีอยู่ในตัวผู้อาศัยในชุมชนใกล้ป่า แต่ก็ไม่ยอมดูแลรักษาไว้ เพราะการรักษาก็ไม่มีความหมายเพียงเพื่อให้คนภายนอกมาตัดเอาไป ดังนั้นเมื่อมีโอกาสประชาชนจึงลักลอบตัดไม้เช่นกัน (ทวีชัย ใจพร, 2552 : 1) สำหรับความพยายามในการหาทางป้องกันรักษาพื้นที่ป่าไม้นั้น ได้มีการดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนานนับจากอดีตถึงปัจจุบัน ตั้งแต่นโยบายยุติการทำสัมปทานป่าไม้ รวมไปถึงการเสนอแนะรูปแบบต่างๆ ของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้เพื่อนำมาใช้ในการป้องกันรักษาผืนป่าตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่อย่างไรก็ตาม ผลที่ปรากฏออกมาไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ซึ่งจะเห็นได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ยังคงลดจำนวนลงอย่างสม่ำเสมอจากการถูกบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า (คณะกรรมการป่าดงบก, 2551 : 2) คือ การค้าไม้เพื่อกิจกรรมต่างๆ การเพิ่มจำนวนประชากรของประเทศ การส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจน การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ ไฟไหม้ป่า การทำเหมืองแร่ การทำลายโดยสัตว์ป่าและสัตว์เลี้ยง การทำลายของเชื้อโรคและแมลง การขาดความร่วมมือของประชาชนต่อการอนุรักษ์ป่าไม้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาป่าไม้ ปี พ.ศ. 2554 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุว่าในช่วงปี พ.ศ. 2514 ประเทศมีพื้นที่ป่าร้อยละ 71.60 ของเนื้อที่ประเทศ (เนื้อที่ประเทศ 236,800 ตารางกิโลเมตร) และยังระบุถึงพื้นที่ป่าไม้ที่มีจำนวนลดลงตลอดเรื่อยมา กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2532 มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 49 ปี พ.ศ. 2535 ร้อยละ 47 ปี พ.ศ. 2545 ร้อยละ 41 และ ปี พ.ศ. 2553 คงเหลือพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 49 ของเนื้อที่ประเทศ (กรมป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2554 : 14) การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวเป็นต้นเหตุซึ่งได้ว่า ปัญหาการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้กำลังส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยในผืนป่าและวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นเหตุให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรงและนำไปสู่ปัญหา

สังคม คือ ความขัดแย้งในการแย่งชิงความเป็นเจ้าของและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างคนภายในชุมชนด้วยกันเอง ระหว่างชุมชนกับชุมชน ระหว่างชุมชนกับองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชนระหว่างองค์กรกับองค์กร ระหว่างชุมชนกับรัฐ และระหว่างชุมชน รัฐ และองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งนับวันปัญหานี้จะทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มขึ้น ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด (กรมป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. 2554 : 16) ระบบการป่าไม้ชุมชน (Social Forestry) นับเป็นความพยายามอีกแนวทางหนึ่ง ที่ได้รับการเสนอขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงความเป็นเจ้าของและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยยึดหลักที่ว่า ป่าไม้ควรเป็นของชุมชนในการจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและเพื่อประโยชน์ของชุมชน ทรัพยากรป่าไม้สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ จากการให้ความร่วมมือดูแลรักษาของชุมชนที่เกี่ยวข้อง ไม่มีการแบ่งแยกป่าไม้ออกจากความรับผิดชอบของชุมชน เหมือนดังเช่นนโยบายในอดีตซึ่งปล่อยให้การดูแลป่าไม้เป็นหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าโดยชุมชนจึงมุ่งถึงประเด็นที่ว่าทรัพยากรป่าไม้และชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าไม้สามารถพึงพาซึ่งกันและกันได้ (ธันวา จิตต์สงวน. 2551 : 51)

ปัจจุบันรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้กำหนดยุทธศาสตร์ป่าไม้ พ.ศ. 2554-2563 ให้สิทธิเสรีภาพประชาชนมีบทบาทส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ด้วยเหตุปัญหาก็รัฐบาลประสบอยู่จึงเกิดแนวคิดในการพัฒนาป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชนโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางลดความขัดแย้งทางสังคมที่อาจเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้นระหว่างคนกับป่าและคนกับคน รวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชนและหน่วยงานภาครัฐประสานความร่วมมือจัดทำแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการอย่างเป็นระบบ (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนารูปแบบป่าไม้. 2554 : 10)

ป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนนาธาตุ-หนองล่อม ของแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งในอดีตเป็นป่าสงวนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาตินานาชนิดทั้งทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และแหล่งน้ำธรรมชาติ สภาพปัญหาในปัจจุบัน 1) การถูกบุกรุกพื้นที่ป่า มีการลักลอบตัดไม้ ไฟไหม้ป่า มีการเข้าไปถากถางทำนา ทำสวน และพื้นที่ป่ามีสภาพเสื่อมโทรม เป็นที่ตั้งโรงงานแปรรูปไม้เพื่อการค้า 2) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุลักลอบตัดไม้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมบ้านเรือนและขายให้กับนายทุน 3) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกเป็นสวนยางพารา ปลูกไม้ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง และข้าวโพด เป็นต้น 4) การลักลอบล่าสัตว์ป่าด้วยวิธีการเผาป่า 5) ขาดการนำกลยุทธสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและไม่มีการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอในการดำเนินงาน ซึ่งทางราชการกำลังเตรียมการในการประกาศเป็นป่าชุมชนประจำเมืองอุทุมพอน ผู้วิจัยในฐานะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติประจำแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงมีความประสงค์ จะทำการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนารูปแบบมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ผลการวิจัยทำให้ประชาชนบ้านนาธาตุเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุและพัฒนาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนานำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

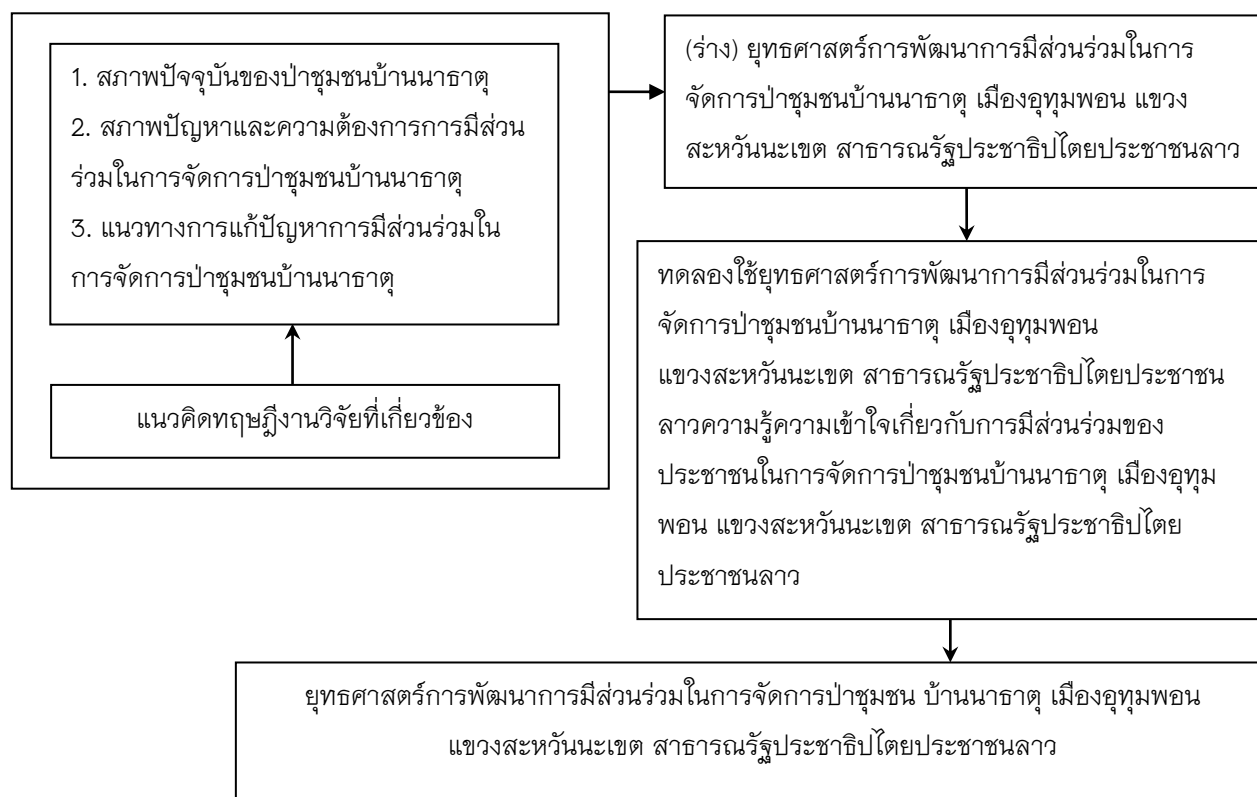
ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
4. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หลังการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาร่วมในการจัดการป่าชุมชน คือ 1) การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมดำเนินงานตามแผนพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และ 5) การมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนา ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้เป็นระเบียบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นสร้างกระบวนการคิด การวิเคราะห์สภาพปัญหาไปสู่การ จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิง ลึกเชิงลึก การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) และการระดมสมอง (Brain Storming) ผู้วิจัย กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

1.1 ความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1.2 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 49 คน ได้แก่ ภาคประชาชน จำนวน 34 คน และภาครัฐ จำนวน 15 คน เลือก แบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1.4 การวิเคราะห์และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการ

2.1 ความมุ่งหมายเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.2 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 49 คน ได้แก่ ภาคประชาชน จำนวน 34 คน และภาครัฐ จำนวน 15 คน เลือกแบบ เจาะจง (Purposive Sampling)

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) และการ ระดมสมอง (Brain Storming)

2.4 การวิเคราะห์และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการ

3.1 ความมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.2 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 49 คน ได้แก่ ภาคประชาชน จำนวน 34 คน และภาครัฐ จำนวน 15 คน เลือกแบบ เจาะจง (Purposive Sampling)

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินความรู้ความเข้าใจการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

3.4 การวิเคราะห์และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและเผยแพร่ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการ

ความมุ่งหมายเพื่อถอดบทเรียนการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและปรับปรุงแก้ไขให้เป็นยุทธศาสตร์การ พัฒนากิจการแบบสมบูรณ์ โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) และการระดมสมอง (Brain Storming)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีการสรุปผลการวิจัย ตามลำดับ

1. สภาพปัจจุบันของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยสามารถสรุปในแต่ละประเด็น ดังนี้

1.1 ความเป็นมาและจุดเริ่มต้นการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุเมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุมีจุดเริ่มต้นมาจากทางฝ่ายรัฐบาล รวมทั้งผู้นำบ้านเป็นหน่วยงานหลักที่ได้เห็นความสำคัญของป่าและเป็นแหล่งที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพราะชุมชนบ้านนาธาตุส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและยอมรับอำนาจการตัดสินใจของผู้นำ ดังนั้นในชุมชนบ้านนาธาตุได้มีการจัดการที่ทำกินในพื้นที่ป่า ได้แก่ ครอบครว้ไคในหมู่บ้านที่จะมีการขายหรือออกเรือน มีความต้องการพื้นที่ทำกินหรือต้องการที่ดินทำการกสิกรรมจะต้องมาปรึกษาหารือและขออนุญาตจากผู้นำบ้าน เพื่อให้ผู้นำบ้านอนุญาตให้ถางป่าและบุกเบิกเป็นพื้นที่กสิกรรม ซึ่งการอนุญาตหรือไม่อนุญาตแต่ก่อนขึ้นอยู่กับผู้นำบ้านเป็นผู้ตัดสินใจตามความเหมาะสม การตัดสินใจผิดพลาดในการลักลอบกระทำผิดเกี่ยวกับการหาผลประโยชน์จากป่า เช่น การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ การหาของป่า และการตัดไม้ เป็นต้น กรณีถูกจับได้จะเป็นอำนาจของผู้นำบ้านเป็นผู้พิจารณาก่อนในขั้นต้นเพื่อแจ้งหรือนำส่งผู้กระทำผิดในชั้นเมืองเพื่อให้ดำเนินคดีตามกฎหมาย ถ้าพบว่าประชาชนในชุมชนมีการตัดไม้และถูกจับได้ผู้นำบ้านและตัวแทนสันนิบาตหมู่บ้านจะพิจารณาตามความเหมาะสมโดยการปรับสินไหมโดยไม่นำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อดำเนินคดี ดังนั้นรัฐบาลมีคำสั่งประกาศในปี ค.ศ. 1961 ให้พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติของประเทศซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้กำกับดูแลในปัจจุบัน

1.2 ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนในปัจจุบันพบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุใช้ประโยชน์จากป่า ดังนี้

1.2.1 การตัดต้นไม้ในป่าเพื่อนำมาก่อสร้างบ้านเรือนให้ประชาชนในชุมชน เช่น การสร้างวัด การสร้างโรงเรียน การสร้างสุกศาลา การใช้ไม้มาทำประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำเรือ และการจัดสัมปทานในบริษัทค้าไม้เพื่อแปรรูปเป็นไม้ในทางการค้า

1.2.2 การหาของป่าเพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีวิตและสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ ตลอดจนการหาของป่าเพื่อการค้าขาย เช่น การหาหน่อไม้ การหาเห็ด สัตว์ป่า เช่น หนู กระรอก และหมูป่า และพืชสมุนไพร

1.2.3 การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการทำกสิกรรม คือ การตัดไม้ถางป่าออกและเผาให้เหลือเป็นพื้นที่ว่างเปล่าในการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

1.3 การจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านนาธาตุมีการบริหารจัดการพื้นที่ป่ามีความชัดเจนกว่าในอดีตที่ผ่านมา โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายมาใช้ควบคุมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า ด้วยการขอความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ขึ้นเมือง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ตรวจลาดตระเวนป่า ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าหน่วยรักษาความสงบประจำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยภาคีรัฐบาลร่วมกับประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า โดยมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อสำรวจแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่ป่าสาธารณะเพื่อลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปหาประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตแบบถูกต้องตามระเบียบทางราชการกำหนดไว้ แผนกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อช่วยแนะนำเผยแพร่เสริมสร้างจิตสำนึก และวางกฎระเบียบ สร้างหน่วยงานอนุรักษ์ป่าในชุมชนบ้านนาธาตุ

1.4 การดูแลรักษาป่าที่เคยปฏิบัติมาของประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุ ผู้นำบ้านและประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุได้มีการจัดตั้งเวรยามออกลาดตระเวนในการป้องกันการบุกรุกเผาป่า การลักลอบตัดไม้ และการล่าสัตว์ และความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าต้นน้ำและปากน้ำมีคอยปกป้องคุ้มครองประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุได้สามารถเข้าไปทำมาหากินได้ในพื้นป่า อีกประการหนึ่งที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับป่าในอดีตของประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุพบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับป่าและน้ำ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต ความเชื่อของประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุส่วนใหญ่เชื่อว่า หากมีภัยพิบัติต่างๆ ในชุมชนบ้านนาธาตุ เช่น ฝนตกน้ำท่วม โรคระบาดมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุหรือเกิดเรื่องร้ายแรงที่ไม่มีสาเหตุหรือหาสาเหตุไม่ได้ แสดงว่ามีคนไปลบหลู่หรือทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาคุ้มครองประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุบริเวณพื้นที่ป่าเป็นประจำทุกปี

2. สภาพปัญหาของป่าชุมชนบ้านนาธาตุเมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 การถูกบุกรุกพื้นที่ป่า มีการลักลอบตัดไม้ ไฟไหม้ป่า มีการเข้าไปถากถางทำนา ทำสวน และพื้นที่ป่ามีสภาพเสื่อมโทรม เป็นที่ตั้งโรงงานแปรรูปไม้เพื่อการค้า

2.2 ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุลักลอบตัดไม้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมบ้านเรือนและจำหน่าย

2.3 ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกเป็นสวนยาง ปลูกไม้ยูคาลิปตัส ปลูกข้าวโพด เป็นต้น

2.4 การลักลอบล่าสัตว์ป่าด้วยวิธีการเผาป่า 2.5 ขาดการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและไม่มีการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอในการดำเนินงาน

3. ความต้องการแก้ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุเมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ประชาชนชาวบ้านนาธาตุเป็นหลักในการดูแลรักษาป่า เพราะเป็นผู้ที่อยู่ติดกับป่ารู้ถึงสภาพพื้นที่ป่าแห่งนี้ดีกว่าคนข้างนอก และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าแห่งต้องการให้ภาครัฐเข้าจัดการในเรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการหน่วยงานรักษาป่า การเผยแพร่ปลูกจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุที่เกี่ยวกับ กฎ ระเบียบ กำหนดขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เขตหวงห้าม เขตคุ้มครองนำใช้และติดแผ่นป้าย

3.2 ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล จัดตั้งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ กฎ ระเบียบการคุ้มครอง กฎหมายกำหนดลาดตระเวน วางกฎระเบียบรักษาบูรณาการป่า ปลูกป่าร่วมกับภาครัฐ

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ โครงการการอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งรายละเอียดของโครงการประกอบด้วย ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล เป้าหมาย ตัวชี้วัด งบประมาณ และผลที่ได้รับ

5. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยรวมประชาชนมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 81.63 ของคะแนนเต็ม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1.1 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันในการจัดการประชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.2 รัฐบาลต้องมีนโยบายในการปฏิบัติที่ต่อเนื่องไม่ใช้แผนพัฒนาประเทศเศรษฐกิจ – สังคมเท่านั้น ทำให้การบริหารจัดการในหน่วยงานขาดความต่อเนื่อง ยกที่จะบรรลุเป้าหมาย

1.3 ควรมีการพัฒนาบุคลากรควบคู่กันไปด้วยเพื่อที่จะได้นำพาประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะด้านการปฏิบัติ

2.1 ให้มีการนำสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์พัฒนาในระดับชั้นเมืองและชั้นแขวงต่อไปเพื่อให้การปฏิบัติมีความต่อเนื่องและตอบสนองนโยบายของภาครัฐได้โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย คือ 1) การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมดำเนินงานตามแผนพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และ 5) การมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนา

2.2 ควรมีการส่งเสริมพัฒนาบุคลากรโดยการไปศึกษาดูงาน อบรมหลักสูตรการปลูกจิตสำนึกในการจัดการประชุมชนจากหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จ

2.3 ควรมีส่งเสริมการเพาะกล้าไม้เพื่อใช้ในการปลูกป่าทดแทนด้วยการให้ประชาชนในชุมชนหรือทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน

3.2 ควรมีการติดตามภายหลังการเข้ารับอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อตรวจสอบระดับความรู้ความเข้าใจการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนให้กับโรงเรียนต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. การจัดการประชุมชน. กรุงเทพฯ: ส่วนผลิตสื่อป่าไม้. 2549.

_____. ยุทธศาสตร์การพัฒนากาไม้ ปี ค.ศ. 2011. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. 2554.

คณะกรรมการป่าดงบก. เอกสารประกอบโครงการขอพระราชทานธงพิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2.

เอกสารอัดสำเนา (โรเนียว), ศรีสะเกษ. 2551.

ไชยวัฒน์ อุปคุต. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนของ ประชาชนบ้านนาสนวนพัฒนา หมู่ที่ 9

ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 2550.

ทวีชัย ใจพร. การจัดการประชุมชนโดยชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนดงบก บ้านโพนหนองลิ้ม ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552.

ธันวาท จิตต์สงวน และคณะ. การศึกษาวิจัยเพื่อขยายผลสู่สาธารณะเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ ดิน ป่า และการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : บทสรุปรายงานการศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551.

วิไลลักษณ์ พรหมเสน และคณะ. แนวทางการจัดการประชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กื๊ด ตำบลทุ่งงาม อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง. โครงการวิจัยกรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2553.

สุชาติ บุรีรัตน์. การศึกษานโยบายท้องถิ่นในการจัดการประชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอสว่างงาม จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.

อมรเทพ นันทาสาย. การพัฒนากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนบ้านแม่กื๊ดหลวง ตำบลแม่กาษา อำเภอสว่างงาม จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2551.

อนุทิน สายแวว, ลิขิตารวเจก. การพัฒนากลยุทธ์การจัดการประชุมชนบ้านโกช่วย หมู่ 10 ตำบลแม่ภู อำเภอสว่างงาม จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2550.